

*Quaderns de
la Selva, 10
1998*

CENTRE D' ESTUDIS
SELVATANS

*La Tercera
Guerra carlina a
Santa Coloma
de Farners*

XAVIER PÉREZ GÓMEZ

LA Tercera Guerra carlina (1872-1876) ha estat poc estudiada contemporàniament, potser perquè a finals del segle XIX es van editar algunes obres molt completes sobre aquest conflicte.¹ Podríem destacar, però, alguns estudis promoguts per la Fundació F. Ribalta de Solsona, certes biografies divulgatives de cabdills carlins² o alguna tesi doctoral en elaboració.³ Pel que fa a Santa Coloma, la notícia més repetida, i gairebé única que es tenia fins avui era la crema i destrucció de la Casa de Farners, el juny del 1874.⁴

La darrera guerra carlina o carlinada va començar el 1872 i tenia com un dels seus objectius l'ocupació de la corona espanyola per part de Carles VII. Però darrera d'aquest

1. Cuerpo de Estado Mayor del Ejército. *Narración militar de la guerra carlista de 1869 a 1876*. Madrid, 1887, vol. 1-8.

2. MUNDET, Josep M., PUIGDEVALL, Narcís. *El general Savalls*. Girona: Diputació de Girona, 1994. GARRABOU, Joan. *Francesc Savalls*. Barcelona: Labor, 1992.

3. TOLEDANO GONZÁLEZ, Lluís Ferran. *Antiliberalisme i guerra civil. La tercera guerra carlina a Catalunya (1872-1876)*. Tesi doctoral, UAB, 1997. És potser un dels treballs més complets sobre el tema. Agreixo a Ll. F. Toledano les seves orientacions i consells. Sobre aquesta guerra carlina també ha treballat bastant Robert Vallverdú, però cenyint-se a les comarques tarragonines. Consultar també: SOLÉ SABATÉ, Josep M. (dir.) *El carlisme com a conflicte*. Barcelona: Columna-Fundació Francesc Ribalta, 1993

4. MILLÀS, F., RABASSA, J. *Historia de Santa Coloma de Farnés y su comarca*. Santa Coloma de Farners: Junta del Milenario, 1951, p. 174

moviment hi havia tota una forma d'entendre la vida i la política. Es podria afirmar, a gran trets, que el carlisme va ser un darrer intent de la societat tradicional, rural i catòlica, per frenar l'establiment de l'estat liberal, centralista i burocràtic, nascut dels principis de la Revolució Francesa. Els dirigents carlins saberen també explotar el sentiment patriòtic dels catalans, i defensaren una concepció foralista o regionalista d'Espanya, en front de l'uniformisme liberal d'origen jacobí. Es podria dir, amb certes reserves, que els carlins foren *regionalistes* o *autonomistes*, amb un patriotisme que era una barreja d'amor a Catalunya i a Espanya. De fet, els territoris més carlins al segle XIX són aquells on a la llarga ha triomfat el nacionalisme al XX: País Basc, Navarra i Catalunya.

Al present estudi pretenem donar una visió bastant detallada del que passà a la capital de la Selva durant aquell episodi bèl·lic. El treball té tres parts diferenciades. La primera, que hem anomenat «*Diari de guerra*» és una successió cronològica detallada de les notícies que hem trobat sobre Santa Coloma i els seus voltants més immediats des del 1872 fins al 1877. La segona, inclou les conclusions que es poden treure d'aquestes notícies i fets. I la tercera i última és l'apèndix.

Diari de guerra

Anys 1872: esclata la guerra

-15 d'abril. Carles de Borbó i d'Àustria-Este, Carles VII per als carlins, declara a Ginebra la guerra al rei i al govern d'Espanya.

-24 d'abril. L'ajuntament acorda pagar 68 reials a l'armer Joan Tomàs per recomposició de l'armament dels *voluntaris de la llibertat* de la vila de Santa Coloma. Era l'alcalde en Salvador Mon.

-6 de maig. L'alcalde de Sant Miquel de Cladells és sorprès per dos homes armats, un dels quals afirma ser el cap d'una partida de 300 carlins que hi ha a les afores de la població. L'obliguen a donar-los allotjament en la seva pròpia casa, en la qual dormen; marxen precipitadament de matinada.

-13 de maig. Les partides dels carlins Sabater i Salvador Costa, que sumen un total de 150 homes, després de passar per la conca del Tordera, ataquen els voluntaris de Santa Coloma de Farners (40 homes), que es refugien a la torre de l'església on guardaven armes i municions. El grup d'avantguarda dels carlins, uns 75 soldats, és rebutjat en arribar a la plaça de l'església, amb la pèrdua de dos morts i alguns ferits.

-3 de juny. Les forces del general carlí Savalls s'enfronten a Riudarenes a una columna militar del govern.⁵ Els carlins es retiren cap a Arbúcies, però els liberals tenen sis ferits, un d'ells el cap de la columna, el comandant de Regiment d'Infanteria Bailén-24 Nicanor González Pola, i el sergent Bernardo Sánchez que moren a Santa Coloma uns dies després. Grahit descriu així l'enfrontament: *«El comandante Pola al enterarse de que el enemigo estaba en Sils y Riudarenas, salió con su columna en su persecución, logrando divisarlo en el caserío de Mallorquinas. Sabedores los carlistas mandados por Savalls de las intenciones de la columna, esperaron a ésta en las mismas casas, donde se parapetaron en una barricada semicircular construida con maderas y leña, cerca del caserío. Al llegar la columna de G. Pola, fue recibida con una descarga cerrada, ante la cual los soldados acometieron a la bayoneta, tomando los parapetos y dispersando la partida. Murió un sargento y fueron heridos cinco soldados y muy grave el comandante Pola que falleció poco después y fue enterrado en Santa Coloma. La partida batida se componía de las fuerzas de Savalls, Costa y Sabater. Los carlistas tuvieron 8 muertos, varios heridos, entre ellos el mismo Costa y 13 prisioneros»*.⁶

-25 de juny. El govern militar de Girona comunica a l'ajuntament, que aviat arribaran a Santa Coloma 26 guàrdies civils amb un oficial per tal de reforçar la defensa de la població i ajudar els voluntaris de la llibertat. Seran aquarterats a la *casa fort*. Es comenta a l'acta del ple que la *«localidad está en circunstancias sumamente críticas y azorosas»*.⁷ Es fan despeses per fortificar els carrers del centre de la vila.

-Del 24 de juliol a primers de setembre una columna militar governamental, el batalló de caçadors de Manila, opera per les rodalies de Santa Coloma de Farners, pernoctant-hi tot sovint a la vila. La seva estada provoca alguns problemes d'ordre públic i molèsties als veïns, ja que al ple municipal del 14 d'agost es parla del *«punible comportamiento con estos vecinos del batallón de cazadores de Manila, ocurrido al mandarse alojar en las casas las fuerzas del Sr. Reyna y otras fuerzas»*. El dia 1 de

5. Cuerpo de Estado Mayor del Ejército (CEME). *Narración militar de la tercera guerra carlista de 1869 a 1876*. Madrid: Depósito de Guerra, 1883, vol. I, p. 79

6. GRAHIT Y GRAU, José. *La última guerra carlista en Gerona y su provincia*. Gerona: Diputació Provincial - CSIC. Separata de «Anales del Instituto de

Estudios Gerundenses», 1953, p. 16. Grahit diu que aquesta acció va tenir lloc el 4 de juny i no el 3. Veure també: Arxiu Parroquial de Santa Coloma, llibre de defuncions núm. 11 (1869-1874), fol. 133.

7. Arxiu Municipal de Santa Coloma de Farners. *Llibre d'actes dels plens, 1871-1875*.

setembre es comenta que *«esta mañana ha sido atropellado el dependiente (de este ayuntamiento) Buenaventura Simón, que sin razón ni motivo pausable ha sido atropellado por el coronel Sr. Reyna, jefe de la columna, a sablazos y con un fuerte puñetazo en la cabeza, en la plaza pública y ante muchos testigos...»* L'ajuntament en ple acorda protestar a les autoritats civils i militars per aquests fets. A l'octubre el governador civil de Girona escriu a l'alcalde demanant-li que informi de la conducta de dites tropes. L'alcalde contesta de forma ambigua, però insinuant que el comportament de la milícia no ha estat gaire correcta.⁸

-15 d'agost. Les faccions de Savalls i Huguet, que surten de Sant Miquel de Cladells, pernocten a diverses cases de camp de Castanyet i marxen la matinada del dia 16 cap a Osor o Sant Hilari.

-13 d'octubre. Es menciona en una reunió de l'ajuntament que els *facciosos* han assassinat un tal Màrius que portava el correu de Santa Coloma a Girona i altres punts. El 17 del mateix mes Salvador Mon renuncia al càrrec d'alcalde.

-27 de novembre. Escrit enviat per l'ajuntament a la Comissaria de Guerra de Barcelona, on s'informa sobre les forces que defensen Santa Coloma i sobre l'hospital. La vila es troba pràcticament desguarnida i seria presa fàcil dels carlins:

«1-Que en este punto no existe en verdad otro destacamento que el de la guardia civil; sin embargo, y desde las actuales circunstancias cuenta con un número que no baja de 25 a 30 hombres de diferentes cuerpos del ejército.

2-Que tiene esta villa hospital civil a cargo del Ayuntamiento.

3-Pocas son las camas y demás útiles que puede facilitar por sí el establecimiento, pero sí cuenta con capacidad suficiente para contener sobre 35 o 40 camas o dormitorios en buenos y espaciados departamentos. En verdad no cuenta con medios el Hospital para la asistencia medicinal y facultativa.»

-9 de desembre. Document fet per l'Ajuntament on consten els veïns de Santa Coloma de Farners que han marxat de la ciutat i s'han incorporat a les partides carlistes. Són un total de 20 homes, que van marxar uns al mes d'abril, altres al maig i altres al setembre.

8. AHC (Arxiu Històric Comarcal)-FM (Fons municipal de Santa Coloma de Farners) Correspondència 1872. Totes

les dades no justificades i referents a l'ajuntament, provénen de la correspondència de 1872-76 del fons municipal.

Any 1873: Santa Coloma, objectiu dels carlins

-21 de gener. Es troba destacada a Santa Coloma de Farners la columna militar de José Cabrinety.

-26 de gener. Es comenta a l'ajuntament un comunicat rebut de l'administrador carlista Joan Bosch, demanant que es portin els diners de la contribució abans del dia 27 al mas Parés de Santa Martí Sapresa, sota amenaça d'una multa de 230 pessetes.

-14 de març. Escrit on es diu que Santa Coloma havia subministrat 760 racions de vi a la columna del coronel Cabrinety quan aquesta va passar per la població.

-29 de juliol. Existeix a Santa Coloma un ambient de pànic davant d'un atac imminent per part dels carlins. El governador civil de Girona escriu a l'alcalde de Santa Coloma demanant-li tranquil·litat i li diu: *«debo manifestarle que no encuentro fundado el pánico del destacamento de Sta. Coloma, teniendo siempre por aquellas inmediaciones la columna de Hostalric, fuerte de 1000 plazas, 2 piezas de artillería y 30 caballos; no obstante ya tenía ordenado que los voluntarios que se hallan en Amer, pasen a aquel punto para reforzarlo, tan luego se retiren de su destacamento. Lo que traslado a usted al objeto de que lo manifieste tanto a los voluntarios de esa como al vecindario en general con el fin de que cese ya la alarma en que continuamente están».*

-28 d'agost. L'ajuntament de Maçanet escriu a l'alcalde de Santa Coloma, demanant que els forners d'aquesta ciutat disposin ràpidament de 500 racions de pa per lliurar-les als batallons d'Arapiles i Bailén que es trobaven pernactant a Maçanet.

-29 d'agost. L'ajuntament de Santa Coloma rep una carta de les tropes carlines (a la capçalera es llegeix: *«Ejército Real de Cataluña. 2º Batallón de Hostalric. Real Intendencia de Cataluña»*), exigint que el 3 de setembre s'entreguin els diners de la contribució als carlins, a l'estanc nacional de la Celleria d'Anglès, on sembla que funcionava una mena d'oficina recaptadora carlista. També s'han de portar un total de 1250 pessetes en concepte de multes imposades per no haver obeït anteriors requeriments.

-13 de setembre. La carlista *Reial Intendència de Catalunya*, envia un altre escrit al consistori colomenc on se l'ordena que el dia 22 de setembre l'alcalde o un delegat de l'ajuntament es presenti a la plaça de la Celleria a abonar els diners dels cinc darrers trimestres de la contribució industrial i comercial.

-20 de setembre. El comandant militar de Santa Coloma prohibeix que surtin de la vila tota mena de queviures i efectes de primera necessitat, ja

que «*ha llegado a mi conocimiento que los carlistas han pregonado el bloqueo de esta villa en diferentes puntos*».

-21 d'octubre. L'alcalde colomenc, Isidre Cortacans, escriu desesperat al govern civil de Girona demanant forces «*para contener el bloqueo que tratan de establecer los carlistas contra Santa Coloma de Farnés*». Tres dies després el governador civil li respon dient que ha avisat el governador militar perquè adopti les mesures convenients per evitar el bloqueig.

-22 d'octubre. Les forces carlines proclamen el bloqueig de Santa Coloma de Farners mitjançant pregons i bans que es llegeixen a Sant Hilari, Osor i Anglès, en els quals es diu que s'imposarà la pena de mort a tot aquell que portés queviures a l'esmentada població. Els carlins creen unes rondes de vigilància, a les ordres d'un colomenc anomenat «el xic de la Maria Martina», que controlaven diversos camins per vigilar que ningú pogués entrar a Santa Coloma.⁹

-8 de novembre. El comandant militar de Santa Coloma afirma que «*el médico Vilaplana (hijo) se ha marchado a la facción (carlins), sirviendo de médico a la partida de Auget*».

-14 de desembre. Un grup de 80 voluntaris liberals de Santa Coloma sorprenden 10 carlins en una casa de camp propera al poble, a la qual prenen foc, perquè es resisteixen. Quan els carlins són a punt de rendir-se, arriba una petita força d'auxili, i es produeix un intercanvi de trets. Els voluntaris liberals es retiren, tot defensant-se, i aconseguen entrar a Santa Coloma sense cap més novetat.

-Al llarg d'aquest any, el cap militar governamental Velarde ordena que la població que habita a les masies del terme de diversos municipis, entre ells Santa Coloma, abandoni llurs cases, que siguin tapiades portes i finestres i vagin a viure a la vila, ja que considera que la població rural protegeix els carlins.¹⁰ Al poc de començada la guerra, la capella del primitiu Colegi de les Religioses del Cor de Maria, situat aleshores al carrer Campjoli, es converteix en parroquia provisional, ja que la l'església parroquial de Santa Coloma és transformada en fortí i caserna dels voluntaris liberals.

-28 de desembre. Se celebra l'últim ple de l'ajuntament colomenc de l'any, i al llibre d'actes de 1871-75 no consta cap més fins al 14 d'octubre de 1874; d'això podríem deduir que a causa de les diverses entrades dels carlins a Santa Coloma de Farners, l'ajuntament no va poder reunir-se.

9. GRAHIT, op. cit.

10. LAFUENTE, Modesto, VALERA, Juan. *Historia general de España*. Barcelona: Montaner y Simón, 1890.

Tomo 24, p. 230; sobre les Monges, vegeu AGUILAR, P. *Historia de la casa de Santa Coloma de Farnés*. c. 1909, p. 514-516.

Any 1874: Savalls ocupa Santa Coloma

-12 de gener. Les forces del general Esteban Herrera ataquen les tropes del carlí Savalls que es troben als voltants de Santa Coloma. Mor, entre d'altres, un voluntari liberal de Sant Hilari, de nom Isidre Busquets.

-14 de gener. El comandant militar, Manuel de Alos, ordena a l'alcalde de Santa Coloma de Farners que *«en vista de las críticas circunstancias que estamos atravesando y temiendo una intentona por parte de los carlistas contra esta villa, se servirá disponer que para las cuatro de la tarde de hoy se depositen en el fuerte de la iglesia y en la persona de D. Benito Vila, teniente comandante de la Compañía de Amer, dos sacas de arroz, un quintal y medio de tocino, un saco de habichuelas, medio quintal de sal, un idem de bacalao, una carga de aguardiente y dos de vino, así como dos peroles para guisar y una sartén grande»*.

-17 de gener. A Santa Coloma hi ha aquarterats voluntaris d'Amer, Anglès, Sant Hilari i la mateixa Santa Coloma de Farners. Aquests voluntaris liberals es troben atrinxerats al conjunt fortificat compost pel temple parroquial i la Casa de Farners.

-23-24 de gener. Durant la nit un nombrós contingent de soldats carlins (1500 homes) dirigits per Savalls, Auguet, Vila del Prat i Soliva ataquen amb molta violència la ciutat de Santa Coloma recolzats per dues peces d'artilleria. Els carlins incendien les fortificacions del centre de la vila, saqueigen i roben algunes cases i afusellen un ex-sergent de voluntaris anomenat Esteve Bataller. De resultes d'aquest atac moren un mínim de dos voluntaris que defensaven la vila: Miquel Ribas, d'Amer i un tal Josep Masó. Els carlins segresten el jutge de primera instància i l'agutzil i es retiren a Castanyet, on enterren nou morts dels seus. Sembla que en el transcurs d'un d'aquests atacs, les forces d'en Savalls bombardegen Santa Coloma amb coets incendiaris fabricats per un tècnic francès.

-8 de febrer. El tinent dels voluntaris mòbils d'Amer, Benet Vila, ordena a l'alcalde la vila, que porti a declarar els colomencs coneguts com Ramon de ca l'Agustí, Francesc Clavell, el Petit de cal Pigallat, l'Ermità i en Joan Trompeter. L'alcalde respon que en Clavell està a Barcelona, que el Petit de cal Pigallat es troba en parador desconegut i que el Ramon de ca l'Agustí és a l'Esparra.

-11 d'abril. Carta del govern civil de Girona demanant que es doni compte del *«destrozo y demás verificado en el archivo del ayuntamiento de Santa Coloma»*.

-12 d'abril. Es reuneix la junta dimissionaria del Casino Farnense, i a l'acta es parla de que l'edifici de l'entitat (avui bar Panxo) ha patit greus desperfectes i que la junta no s'havia pogut reunir *«por razón de las graves y aflictivas circunstancias ocurridas durante el intervalo de estos tres meses...y entregar a la junta entrante lo que ha quedado después del destrozo ocurrido en el edificio cuando a la entrada y ataque al fuerte de esta villa por las fuerzas carlistas...»*.¹¹

-20 d'abril. Una columna de 200 soldats carlins pernocta a Santa Coloma.

-1 de juny. Les tropes carlistes entren a Santa Coloma i incendien, per primer cop, la Casa de Farners, situada al costat de l'església, per ser també fortí de les forces governamentals.¹² Segons alguns autors el general Francesc Savalls, *«ocupa per uns dies Santa Coloma de Farners, on cerca, endebades, els patracols del seu inquietant procés...»*.¹³ Grahit, però no esmenta aquest fet.

-12 de juny. Les cròniques diuen que els caps carlins Savalls, Tristany, Miret i altres cabdills, es traslladen a Santa Coloma de Farners.

-16 de juny. Les forces del brigadier liberal Esteban arriben a Riudarenes, i emprenen l'esquerra de la Riera Major en direcció a Santa Coloma. En arribar a l'arbreda d'en Font, veuen 3 capellans i 3 paisans. Els primers es queden asseguts però els civils intenten fugir. Els voluntaris en veure això disparen, matant un i agafant els altres dos. El mort resulta ser Francesc Gruatmoner àlies Caganell, xocolater, veí de Girona, que s'autotitulava tinent coronel, i els presoners un tal Valls, forner de Girona, que es deia comandant d'armes de Santa Coloma de Farners, i el seu fill, carlista també.

-30 de juny. El cap militar carlí de Santa Coloma, Vicenç Isern, envia un ofici a l'alcalde de la vila dient-li *«que siéndome imposible esperar aquí el movimiento del enemigo encargo a usted, bajo su responsabilidad, dé inmediatamente parte a las Fuerzas Reales de la llegada de los enemigos, a saber uno de Arbucias y otro en la dirección de Sant Martín»*. D'això es podria deduir que els carlins van ocupar Santa Coloma durant tot el mes de juny.

-14 d'octubre. Primer ple municipal oficial després de 10 mesos; en ell es parla de l'incendi que havia patit feia pocs dies, i per segona vegada, la Casa de Farners, edifici que queda pràcticament derruït. L'acta del ple descriu amb

11. AHC. Fons Casino Farnense. Llibre d'actes, fol. 23. Veure també: GODAY, Sebastià. «Casino Farnense», a *Ressò*, núm. 193, juny 1986, p. 12-13. Sobre l'atac del 23 de gener de 1874, també he tret in-

formació d'en Ll.F. Toledano (del Servicio Histórico Militar, 2-4, lligall.84)

12. MILLÀS, F., RABASSA, J. *op. cit.*, p. 174.

13. GARRABOU, J., *op. cit.*, p. 41

molts detalls els fets: *«la tarde del domingo último fue invadida por las fuerzas carlistas existentes en esta villa al mando de Savalls la casa del M.I.S. Marqués del castillo de Torrente, conocida por casa Farnés y que empezaron por destrozar las tapias de ladrillos con que habían sido cerrados los portales que en el primer incendio habían sido quemados, se han introducido en tropel en el edificio en presencia de sus jefes, pegando fuego y rociando antes con petróleo la parte del edificio que la otra vez pudo salvarse y que había sido entregada de orden del mismo Savalls al representante de los dueños del mismo, Sr. José Oller Vidal (...). Ha sido demolido el tinglado de las medidas públicas, se han quemado las bigas del techo, destrozándose por completo sus tejas y demoliéndose las paredes y columnas que lo sostenían; este mismo hecho ha podido verse hasta altas horas de la noche, en que fuerzas carlistas se ocuparon en el derribo de paredes y tabiques, destrozo de balcones, puertas y ventanas; pero con la satisfacción que ni uno tan sólo de estos habitantes haya tomado parte en el hecho».*¹⁴

El mateix dia el comandant carlí de Santa Coloma ordena a l'alcalde que es presentin tots els paletes de la vila per tal de derruir el que resta de l'edifici. El ple acorda presentar una protesta per aquests fets als cabdills carlins.

També el 14 d'octubre, el governador civil de Girona envia una carta a l'alcalde colomenc on aprova que de moment, i fins que no es treguin les runes de l'incendi que obstrueixen la plaça de Farners, el mercat setmanal es traslladi a la plaça del Firal.

-19 d'octubre. Els voluntaris de la província de Girona, a les ordres del tinent coronel Fèlix Camprubí, es troben a Santa Coloma i esperen els carlins a dins la població. Aquests, encapçalats per Casellas i Pujol entren tranquilament al poble, però de sobte els voluntaris liberals els ataquen i els provoquen sis morts i un presoner.

-23 d'octubre. El capità carlí Salvador Badia, que signa com a comandant militar de l'Exèrcit Reial a Santa Coloma, s'adreça a l'alcalde de la mateixa vila dient-li que *«durante la temporada de invierno y para cuando lleguen a esta villa fuerzas del Ejército Real, pondrá a disposición del Jefe que la mande las mantas para abrigo necesarias para el servicio de las guardias que se dieran».*

-20 de novembre. El mateix comandant carlí Badia comunica a l'alcalde que *«en virtud de las continuas alarmas que hay en esa villa, de que los cipayos son encerrados un día en una casa, otro día en otra, vengo en*

14. Arxiu Municipal de Santa Coloma de Farners. Acta del ple del 14-10-1874.

-13 de novembre. Es troba a Santa Coloma el Regiment d'Infanteria de San Quintín núm. 49, 2on Batalló

-18 de novembre. El govern militar de Girona escriu al comandant d'armes de Santa Coloma i l'ordena que surti amb les seves forces cap a Brunyola i Sant Dalmai, per batre aquelles muntanyes i observar si veuen cap novetat. Si existeix algun grup de lladres, haurà d'aixecar el sometent, i en unió del mateix els persiguirà. Dos dies després l'ajuntament colomenc rep una circular del govern civil, avisant que actua per la província una partida de 17 homes armats amb el robatori com a principal objectiu, *tot i que vulguin disfressar-ho aixecant una bandera política*.

-25 de novembre. Un veí de Vilobí que tornava de Banyoles, comunica a la Guàrdia Civil que es va topar a les 4 de la tarda amb una partida d'uns 25 homes armats amb trabucs, en un bosc proper a la *casa la Marieta*, entre els termes de Salitja i Aiguaviva. Els bandolers, que anaven tots coberts amb una gorra anomenada *kepis*, li van preguntar què d'on venia, què es deia per Girona i si havia arribat *la columna*. El document qualifica aquest grup de «*partida de latro-facciosos*», indicatiu que podien ser antics carlins. El dia següent, 26 de novembre, s'ordena un aixecament general del sometent a la zona de Santa Coloma, per sospites fundades que l'esmentada partida de malfactors es troba amagada a les Guilleries.¹⁸

-13 de desembre. Un grup de vuit bandolers assalten dues masies d'Amer, roben i segresten dues persones. Es posa en marxa el sometent al toc de «*rebato*».

-23 de desembre. Arriben notícies al comandant de Santa Coloma que un home s'ha presentat a la Cellera amb un missatge d'una partida republicana, declarant la guerra al rei i demanant impostos.

Conclusions

Suport colomenc al carlisme

La ciutat de Santa Coloma de Farners i els seus agregats de Castanyet i Sant Pere Cercada van ser un nucli de suport important al carlisme. En una llista elaborada vers 1874, es relacionen detalladament tots els contribuents de Santa Coloma que eren carlins, ja sigui actius en la guerra o simplement propagandistes ideològics. D'un total de 287 contribuents o caps de família, 147 eren considerats clarament carlins, és a dir, un 51 %, el que suposa un

18. AHC-CM. Corr. 1877, caixa 2

elevat percentatge de recolzament als tradicionalistes. D'aquests 147 carlins colomencs, 74 individus «van prendre part activa en la guerra», tot i que ignorem a quin grau de participació es refereixen. El setembre del 1873 l'alcalde Isidre Cortacans va enviar una altre llista de 192 veïns «que profesan marcadamente opinión carlista»,¹⁹ la qual cosa confirma, encara més, la nostra hipòtesi sobre el fort recolzament que tenien els carlins a la capital de la Selva.

Retrocedim a les eleccions de diputats provincials del 1871, que foren guanyades al conjunt de la província de Girona pels carlins, amb 19 diputats elegits. D'ells, quatre pel districte de Santa Coloma de Farners: Narcís Corominas (per Santa Coloma), Salvador Vilallonga (per Sant Martí Sapresa-Brunyola), Narcís Aulet (per Caldes de Malavella) i Josep M. Galí (per Arbúcies). Segons J. Clara,²⁰ poc abans de començar la guerra, el carlisme tenia una força important a tota la província de Girona, però sobretot als districtes de Girona, Olot i Santa Coloma de Farners.

La Junta Catòlica-Monàrquica (del partit carlí) del districte de Santa Coloma estava integrada el 1870-72 per les següents persones: President: Josep Iglesias, hisendat; vice-president: Narcís Corominas, propietari; secretari: Tomàs Bayer, vice-secretari: Francesc Vallicrosa; vocals: Pere Dalmau, Joan Deulofeu, Manuel Vernedas i Dalmau Boadas,²¹ Antoni Hortalà, Joan Geronès i Ramon Verdaguer. De la composició d'aquesta junta, es pot deduir que els principals dirigents tradicionalistes locals i comarcals eren grans propietaris i hisendats.

Figura important al món polític carlí de Girona fou el colomenc Josep Iglesias Sobreriba (1822-1895), de Can Iglesias, diputat provincial el 1860-64 i senador a Madrid el 1871-72. Iglesias va ser un destacat membre del partit carlista, i president, com hem vist, de la Junta Catòlico-Monàrquica del districte colomenc. El juliol de 1874 Josep Iglesias va comprar a l'armeria Domingo Costas de Barcelona un total de 100 fusells Remington i 20.000 cartutxos pels quals va pagar 1330 duros. Aquests fusells van ser lliurats, segurament, a les tropes carlines. Acabada la guerra el 1876,

19. AHC-FM. Corr. 1875, caixa 70 (Llista contribuents) / Arxiu Històric de Girona, fons Diputació: *Nota o relación de los individuos carlistas de esta villa...*, 15-9-1873. (Facilitat amablement per Lluís F. Toledano).

20. CLARA, Josep. «Sobre el carlisme a la federació de Girona (1868-1876)», a:

El carlisme i la seva base social. Barcelona: Llibres de l'Índex, 1992, p. 218.

21. TOLEDANO, Lluís F., *Entre el sermó i el trabuc. La mobilització política del carlisme català davant de la revolució democràtica (1868-1872)*. UAB. Memòria del tercer cicle d'Història Contemporània, 1992, p. 183.

n'Iglesias va continuar militant al tradicionalisme i ocupà càrrecs importants com el de sots-delegat carlí a la província de Girona, fins que va dimitir el juny de 1888. Josep Iglesias va morir a Santa Coloma el 1895.²²

A la llista dels contribuents carlins de Santa Coloma i que foren membres de les Juntes catòliques locals o de districte trobem també Jaume Corbera i Josep Vallicrosa. Com a cabdills carlins (*jefes o cabecillas*) hi trobem Josep Casellas, l'hereu de Joan Geronés, Francesc Masaguer i Pere Planas. D'aquests dirigents combateren a les tropes tradicionalistes en Josep Vallicrosa i l'hereu Geronés.

Altres carlins colomencs força destacats, en aquest cas combatents, i que el novembre del 1875 encara no havien tornat als seus domicilis foren els metges Josep Vilaplana Alemany i Florenci Solé, que prestaven els seus serveis al batalló d'Huguet; així com els sacerdots Mn. Joan Durbau, al batalló d'Huguet, Mn. Narcís Bayer, a les forces d'en Savalls, i finalment Mn. Narcís Fàbregas Coll.

A Castanyet, de 28 contribuents censats, 10 eren carlins i van participar activament en la guerra a favor de *don Carlos VII*. A Sant Pere Cercada de 9 contribuents, 8 eren carlins, sobresortint entre d'altres Francesc Masaguer, Josep Masferrer i Joan Fondegloria. A Sant Miquel de Cladells apareixen 32 contribuents carlins, sense especificar els no carlins. Tots ells foren elements actius del moviment tradicionalista.

Pel que fa al nombre de veïns de Santa Coloma²³ que van allistar-se a les files carlines, hem pogut comptar amb tota seguretat un mínim de 56, més 12 que tot i no especificar-se clarament, pertanyien segurament a famílies colomenques si ens guiem pels seus cognoms i pel fet que van venir a demanar l'indult aquí. Això donaria un total de 68 homes de la capital de la Selva lluitant a les files del tradicionalisme, però pensem que podrien haver estat alguns més. A finals de 1872 ja hi havia 20 colomencs incorporats a les tropes carlines.

Dels colomencs dels quals consta la unitat on van combatre, la gran majoria (vint) ho van fer a l'anomenat 2n Batalló de Girona, manat pel brigadier Huguet o Auguet. Els historiadors consideren que el batalló d'Huguet, junt amb el de Guies d'en Tristany, era dels millors que els carlins tenien a Catalunya. En aquesta unitat combatiren, per exemple, en

22. Arxiu patrimonial Iglesias. Documentació facilitada amablement pel Sr. Joan Iglesias Matabosch. Sobre la data de compra dels fusell Remington, hem posat

1874, tot i que podria ser també 1872, ja que la data no es llegeix clarament.

23. AHC-FM. *Carlins indultats i que surten dels hospitals*, 1875. caixa 70.

Llorenç Amargant, pagès, que va acabar la guerra ferit a l'Hospital del Soler del Mansolí, o en Jaume i en Ramon Casalprim. Tan sols ens consten quatre al regiment d'en Savalls: el ja esmentat Mn. Narcís Bayer, Joan Brun que va estar a l'artilleria d'en Savalls, Joaquim Morera, carboner que va formar part dels *Mossos d'Esquadra de Savalls* i Carles Massó, forner, que es va presentar a indult l'octubre del 1875. Finalment consta que dos colomencs, Joan Clarà i Francesc Mas, lluitaren a la partida d'un tal Socas. Hem de fer constar també alguns casos força significatius com el del colomenc Domènec Valls que, amb 15 anys, es va incorporar com a voluntari a les files dels carlins i que en acabar la guerra es trobava internat a Perpinyà. Altre jove voluntari carlí fou Josep Solà Monràs, pastor de 18 anys, que el 1874 estava enquadrat a la 4ª Companyia de Girona.

Ja hem vist al nostre particular *Diari de guerra*, que el govern civil de Girona considerava en acabar la guerra que «los carlistas tenían en Santa Coloma de Farnés, que antes dominaban, un punto de apoyo...». Molts anys després, algunes famílies colomenques encara mantenien certa simpatia pels carlins, com demostra el fet que tinguessin recordatoris amb motiu de la mort de Carles VII, el 18 de juliol de 1909.²⁴

Els voluntaris liberals.

Com hem pogut constatar abans, Santa Coloma de Farners comptava en esclatar la guerra amb només un destacament de la guàrdia civil, formant-se al cap de poc un petit grup de voluntaris. Ens consta que l'octubre del 1873 la Companyia de Voluntaris mobilitzats colomencs o *voluntaris de la llibertat*, que convertí l'església parroquial en un quarter fortificat, es componia de 37 homes, comanats pel tinent-capità accidental Florentí Vilà (Veure apèndix 2). Aquest fet suposa que a Santa Coloma també una considerable part de la població era pro-liberal i contrària a la ideologia carlina, trobant-nos, doncs, amb una ciutat dividida en dos políticament. A les masies, no obstant, sembla que predominava totalment la simpatia pels carlins.

Aquest destacament de voluntaris, però, era considerat insuficient, ja que quan les forces carlines començaren a dominar els voltants de Santa Coloma, pel juliol de 1873, les autoritats militars ordenaren el ràpid trasllat a aquesta vila dels voluntaris liberals d'Amer. En una carta del 29 de juliol es diu que *el pànic s'apodera del destacament de Santa Coloma*, davant

24. AHC-Fons Servitjà-Janer, caixa 3. Esquela de D. Carles de Borbó.

la pressió que exerceixen els carlins. El gener del 1874 la situació a la capital selvatana era molt crítica, i en aquell moment, al fortí de l'església parroquial es trobaven concentrats voluntaris d'Amer, Anglès, Sant Hilari, a més dels colomencs. En previsió de l'imminent assalt enemic, les autoritats locals reben ordre de portar queviures a l'interior de l'església (veure dia 14 de gener al *diari*). Ignorem què va passar amb aquest petit destacament quan els carlins ocuparen la vila, el juny del 1874 o durant força dies de la tardor del mateix any. No seria fins al 1875, un cop marxat Savalls, que s'instal·la a Santa Coloma de forma permanent una comandància amb tropes regulars de l'exèrcit estatal.

A finals del 1875 i primers de l'any següent ens consta que a Santa Coloma hi havia estacionat el Batalló Franc Mòbil núm. 4, nom amb que també eren coneguts els batallons de voluntaris.²⁵ Cal dir que aquests voluntaris liberals foren batejats despectivament pels carlins com a «*cipaios*», ja que els tradicionalistes els consideraven traidors al servei dels estrangers o invasors. Alguns d'aquests voluntaris liberals foren premiats anys després amb treball com a funcionaris de l'ajuntament, com el cas de Florentí Vilà, voluntari des de 1872. Nascut el 1847, fou nomenat agutzil municipal el 1890. El mateix passà amb Dalmau Jofré Climent, nascut el 1852, també voluntari durant la guerra carlista, nomenat agutzil municipal el 1882.²⁶

Santa Coloma de Farners, ciutat oberta

Durant la guerra de 1872-1876 la vila de Santa Coloma va ser una plaça *oberta*, és a dir, que tot i haver un destacament de voluntaris liberals atrinxerats a l'església de forma permanent, els carlins entraven a la ciutat quasi sempre que volien. Ho demostra les nombroses vegades que hi van pernocar diverses forces carlines, i els comentaris que es fan a diversos escrits oficials, on es considera que de fet «*Santa Coloma estava dominada por los carlistas*». A vegades, s'hi estajaven durant dies o setmanes batallons sencers de l'exèrcit del govern, però quan aquests marxaven, els carlins, que tenien a Santa Coloma una *quinta columna* formidable, hi entraven tot seguit, sense preocupar-se gaire pel reducte de voluntaris liberals que resistien numantinentment al temple parroquial.

Com hem vist al nostre particular *diari de guerra* l'any 1874 la vila de Santa Coloma va estar ocupada durant bastant de temps per les tropes

25. AHC-CM. Corr. 1875-76, caixa 1

26. AHC-FM. Correspondència 1903.

carlines, tot i que de forma intermitent. Aquesta ocupació efectiva va tenir lloc com a mínim als mesos de juny i també especialment als d'octubre, novembre i desembre, en què sembla que es va arribar a establir una autèntica administració carlina de la ciutat, la qual mitjançant el seu comandant militar donava tota classe de ordres a l'ajuntament constitucional presidit per Isidre Cortacans, que malgrat les protestes es va veure obligat a obeir.

En resum, doncs, trobem que la capital de la Selva va viure un continu trasbals i un continu entrar i sortir de soldats carlins o liberals, que a la seva vegada provocaven tota mena de destrosses i perjudicis, ja sigui pel saqueig o per les conseqüències pròpies dels combats.

Infraestructures carlines a la comarca

Ja hem vist que les tropes carlines (*la facción*) tenien un notable recolzament popular a Santa Coloma i a les seves rodalies, suport que era aclaparador als pobles més petits i a les nombroses masies que hi havia a la boscosa comarca de la Selva. Els carlins necessitaven, a més de queviures, ingressar diners en metàl·lic per poder comprar armes, roba i material divers per equipar les tropes. A tal efecte constituïren la *Real Intendencia de Cataluña*, administració encarregada de pressionar els ajuntaments perquè lliuressin els diners de la contribució als partidaris de Carles VII.²⁷ Un dels principals punts de recaptació d'impostos per part dels carlins a la Selva era l'estanc de la Cellera, població dominada pels tradicionalistes, i on havien d'anar els delegats dels ajuntaments de la comarca a portar els diners que se'ls demanava. El 1872 un document ens diu que «*la Cellera era el cuartel general del carlista Tristany*».

Altres pobles que sovint ocuparen i on tenien força recolzament popular foren Anglès, d'on sortí una partida manada per l'*adroguer d'Anglès*, o Amer, on el primer de desembre del 1874, pernoctà una força total de 500 carlistes, dels quals 300 eren voluntaris de la mateixa població i rodalies. Aquests voluntaris carlins eren dirigits pel cap del sometent d'Amer, un tal Esteve Fàbregas, que fou mort pels liberals en un atac a la població.²⁸

Segons diversos historiadors i cronistes de l'època, els carlins controlaven quasi de forma permanent la muntanyosa zona de Susqueda, Osor, Rupit i Tavertet, «*que eran sus auténticas guaridas*». El santuari de la Mare de Déu del Coll a Osor, fou igualment un centre de resistència carlina que

27. AHC-FM. Corr. 1873, caixa 68.

28. GRAHIT, Josep., *op. cit.*, p. 120.

perdurà fins al final de la guerra: el 25 d'octubre del 1875 les forces del liberal Ponzoa atacaren l'últim reducte fortificat que els carlins d'Huguet tenien precisament en aquesta ermita, provocant-los alguns morts i ferits i 35 presoners, entre ells el cabdill Tarridas i el seu segon Vall-Llovera.²⁹

Altre aspecte a destacar és la xarxa d'hospitals militars de sang o de campanya que els carlistes muntaren en aquesta zona. Destaca com a hospital principal el del mas Soler del Mansolí, a les muntanyes de Sant Hilari, cedit pel propietari als carlins, ja que era un fervent partidari de *don Carlos*.³⁰ Altres hospitals militars s'hi instal·laren a diverses cases de camp incògnites dels termes de Santa Coloma (que els carlins anomenaren pomposament *Hospital del Cuartel del Ejército Real en Santa Coloma*), Amer, La Cellera i Osor.

Al respecte, hem de tenir en compte que els carlins no acostumaven a dominar gaire temps una mateixa població, sinó que hi entraven, s'estaven uns quants dies i quan venien les tropes governamentals, es retiraven a les muntanyes. Davant d'aquesta manera de fer la guerra, és molt difícil que els tradicionalistes poguessin tenir quarters i hospitals fixos, a no ser que es trobessin en plena muntanya i mig amagats, com és el cas del Soler del Mansolí.

Alguns records de la darrera carlinada

A Santa Coloma de Farners encara hi ha algunes persones d'edat que van sentir als seus avis o parents contar històries sobre els carlins. Una d'aquestes anècdotes explica com un grup de soldats liberals, entre ells el colomenc Joan Comas, van trobar a les basses d'aigua calenta d'en Molins, al costat de l'actual balneari, un soldat malferit. Aquest combatent, amb les cames mig destrossades, havia pogut sobreviure un parell de dies gràcies a l'acció benèfica de les aigües termals. El ferit fou portat primerament a l'hospital de campanya de can Oliveres i després a Girona. Arran d'aquest fet, sempre segons la tradició oral, els militars van començar a enviar ferits al primitiu balneari que aleshores ja existia a Santa Coloma de Farners.³¹

29. Ibid, p. 142.

30. PLADEVALL I FONT, Antoni. «Notícies sobre les guerres carlines a Sant Hilari i a les Guilleries segons una crònica del segle XIX», a: *Programa de Festa Major de Sant Hilari*, agost 1997, p. 20. Veure també del

mateix autor *Sant Hilari Sacalm, capital de les Guilleries*, 1986, p. 70.

31. Testimoni de Lluís Duch Comas, abril de 1996. Publicat per l'autor a *Res-sò*, núm. 280 (1996) p. 27.

Un altre testimoni recorda que la seva tia-àvia, Isabel Maimí, noia que el 1875 tenia 18 anys, treballava en aquell temps en un cafè que hi havia als baixos de l'antic ajuntament, al carrer Pare Rodès, «la Rambla», i es veu que quan els carlins dominaven Santa Coloma, tot sovint hi anava el general Savalls. Com que la noia era bastant maca, en Savalls li deia algunes tonteries. La senyora en qüestió recordava amb desgrat, molts anys després, el comportament d'en Savalls i del seus homes i solia comentar: «*Aquell Savalls era un ximple*». De tal manera va agafar mania als carlins, que un cop que va veure al seu nebot amb una boina, li va dir: «*Treu-te la boina, i si no tens diners ja et pagaré un barret, però no portis mai més boina*».³² També es diu que Savalls va entrar a Santa Coloma un dilluns de mercat.

I ja per finalitzar, m'expliquen alguns testimonis que a can Parés de Sant Martí Sapresa hi havia una habitació amb vestits d'època carlina, barretines, boines i fins i tot alguns fusells i trabucs. Es tracta, segurament, de la casa pairal de Salvador Vilallonga, un dels membres de la Junta Catòlico-Monàrquica del partit judicial el 1871. Que aquesta pairalia era un centre carlí ens ho demostra el fet abans comentat que a primers del 1873 l'ajuntament colomenc havia d'anar a pagar les multes imposades pels tradicionalistes a l'esmentat mas Parés.

32. Testimoni de Josep Alsina Serra, consta, efectivament, Isabel Maimí
octubre de 1997. Al padró de 1875 hi Geronés, filla d'Agustí, ferrer.

Apèndix núm. 1

Combatents carlins naturals o veïns de Santa Coloma de Farners.

Extret de:

- Arxiu Històric Comarcal, fons municipal de Santa Coloma, secció de correspondència 1872-1876, especialment de:

- *Relación nominal de los individuos que se hallan ausentes de esta villa y que forman parte de las partidas carlistas, 9 de desembre de 1872*

- *Plec: indults a carlins, novembre de 1875*

- *Plec: fitxes dels carlins que surten dels hospitals, nov. de 1875*

- *Llista de contribuents colomencs carlistes, 1875*

- Base de dades de Lluís-Ferran Toledano (Manresa); són set noms, marcats amb les sigles LFT.

- Arxiu Parroquial. Llibre de defuncions 11 i 12 (1872-1876).

Abreviatures:

a: anys; **Br:** brigada; **Bt:** batalló; **Cia:** companyia; **ex:** exèrcit; **H:** hospital; **HSM:** Hospital Soler del Mansolí, Sant Hilari; **nat:** natural; **SCF:** Santa Coloma de Farners;

Nom i cognoms

Informació diversa

Alemany, Salvador

veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí

Amargant Bota, Llorenç

nat. de SCF; 31 a; pagès; partida d'Huguet (2n Bt. de Girona); va sortir de l'Hospital del Soler del Mansolí, Sant Hilari (HSM), el 27-10-1875 i es va lliurar a SCF el 28-10-1875

Bach Casanovas, Esteve

nat. de SCF; 49 a; pagès, partida d'Huguet; es lliurà a SCF el 29-10-1875

Bayer, Narcís

veí de SCF; 29 a, sacerdot al regiment de Savalls, va marxar amb els carlins el 1873

Boadas Julià, Antoni

veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí

Brun Astort, Joan

nat. de SCF; 24 a; carreter, serví a l'artilleria de Savalls (1a secció de la Br. de Girona); sortí de l'HSM el 14-10-1875 i es lliurà a SCF el 20-10-1875

Bualons Mas, Francesc

veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí; 47 a; pagès; partida d'Huguet; el 1872 ja va marxar; es lliurà a SCF el 7-11-1875

Canaleta Alòs, Pere

nat. de Sant Pere Cercada, 19 a., pagès, fill de Joan i Antònia, voluntari el 1874 de la 4a Companyia. LFT

Capdevila Sala, Antoni	veí de SCF; exmosso d'esquadra; fou detingut a Hostalric el 1873 per sospitarse que era carlí.
Casalprim, Jaume	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí; el 30-7-1875 va sortir de l'H. del quarter de l'ex. carlí al terme de SCF; 2a Br, 2n Bt. de Girona.
Casalprim, Ramon	veí de SCF; el 30-7-1875 va sortir de l'H. del quarter carlí de SCF; 2n Bt. de Girona
Casellas, fill de Josep C.	el contribuent colomenc Josep Casellas tenia un fill en la facció
Clarà Albar, Joan	nat. de SCF; partida de Socas; es va lliurar a Sant Feliu de Guíxols el 3-11-1875
Clos, Miquel	nat. de SCF; el 14-10-1875 va sortir de l'HSM; 3a Cia, 2n Bt. de Girona
Corney, fill de Narcís C.	el contribuent colomenc Narcís Corney tenia un fill en la facció
Corominas, Francesc	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí
Cristòfol, Vicenç	procedia de SCF; 40 anys, comandant d'artilleria. LFT
Dausà Díaz, Josep	veí. de SCF; partida d'Huguet; es lliurà a SCF el 31-10-1875
Delàs Rabasa, Francesc	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí; es va presentar a indult el mateix any, però va tornar a les partides carlines; va servir a la partida d'Huguet; es lliurà a Barcelona el 5-10-1875
Durbau, Joan	veí de SCF; 31 anys el 1875, sacerdot al batalló d'Huguet, va marxar amb els carlins el 1873
Durbau Planas, Salvador	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí; es va presentar a indult el mateix any, però va tornar a les partides carlines
Fàbregas Coll, Narcís	veí de SCF; 30 a, sacerdot, va marxar amb els carlins el 1873
Font Turró, Joan	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí
Font, Francesc	nat. de SCF; batalló d'Huguet; es va lliurar a St. Feliu de Guíxols el 5-8-1875
Font Puigdevall, Vicenç	nat. de SCF; va sortir de l'H. de Besora el 8-9-1875
Geronés Dordal, Joan	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí.
Geronés Masó, Francesc	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí; es va presentar a indult el mateix any, però va tornar a les partides

Gordó, Joan	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí
Hortalà, Antoni	veí de SCF; el 1872 es va presentar a indult a SCF
Hortalà, Joan	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí
March Nach, Esteve	nat. de SCF; es va lliurar a Olot el 29-10-1875
Mas Martí, Francesc	nat. de SCF; partida de Socas; es lliurà a Girona el 30-10-1875
Masagué, Josep	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí
Masó, Francesc	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí
Masollera, Tomàs	veí de SCF; el 25-9-1875 va sortir de l'H. de SCF; 4ª Cia, 2n Bt. de Girona
Massó, Salvador	nat. de SCF; el 20-10-1875 va sortir de l'HSM; 7a Cia, 2n Bt. de Girona
Massó Delàs, Carles	veí de SCF; nat. de França; 25 a ; forner; partida de Savalls; es va lliurar a SCF el 22-10-1875
Morera Arderiu, Joaquim	veí de SCF; nat. de Valcebre; carboner; el 1872 era a l'ex. carlí; va servir als Mossos d'Esquadra de Savalls; es va lliurar a SCF el 26-10-1875, quant tenia 43 anys;
Morgadella, Pere	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí
Parramon, Josep	veí de SCF; partida d'Huguet; es lliurà a Girona el 28-10-1875
Planas, Pere	nat. de SCF; es va presentar a indult el 1872, a SCF; va tornar amb els carlins poc després, servint a la 2a Cia del 2n Bt. de Girona. Va sortir de l'HSM el 15-10-1875
Puig, Josep	veí de Castanyet; el 21-10-1875 va sortir de l'HSM; 3a Cia, 2n Bt. de Girona
Puig Vila, Joan	procedia de SCF, 23 a, fill de Joan i Maria, voluntari el 1874 a la 4a Companyia de Girona LFT
Puig, Marià	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí; es va presentar a indult el mateix any, però va tornar a les partides carlines
Rabasa Rabasa, Agustí	procedia de SCF, presoner carlí agafat en l'acció de Prats de Lluçanès. LFT
Ribas, Marià	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí

Riu, Fèlix	procedia de SCF; 20 anys, estudiant, carlí internat pel consolat espanyol a Perpinyà (Rosselló) LFT
Serrat, Marià	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí
Solé, Florenci	veí de SCF; solter, 32 a., metge?, batalló d'Huguet, va marxar amb els carlins el 1874
Solà Monràs, Josep	procedia de SCF; 18 a., pastor, fill d'Andreu i Margarida, voluntari el 1874 de la 4ª Companyia de Girona. LFT
Sureda, Ramon	serví al 1er Esquadró de Girona; es lliurà a Girona el 18-10-1875. També consta un tal Ramon Sureda Perramon, de SCF, 28 anys, agafat a Riudarenes i presoner carlí del dipòsit de Cadis. LFT
Vallicrosa, Josep	El contribuent colomenc Josep Vallicrosa i el seu fill estaven a les files carlines
Valls, Domènec	procedia de SCF; 15 anys, internat a Perpinyà, des. 1875. LFT
Verdaguer Espriu, Joan	carlista, nat. i veí de SCF; va morir amb 24 a., el 19-10-1874 durant l'atac carlí a la mateixa Santa Coloma.
Vilaplana Alemany, Josep	veí de SCF; solter, 25 a, metge al batalló d'Huguet, va marxar amb els carlins el 1873
Viñas, Bonaventura	veí de SCF; el 1872 era a l'ex. carlí

***Altres combatents carlins** dels quals hi ha constància a la documentació però que o bé no són de Santa Coloma o bé no hi consta el lloc de procedència:

Ramon Artigas (Ginebrón, Terol), Pau Beulas, Joan Busquets (Vilobí), Juan Calvo (Belchite, Saragossa), Pere Casadevall Vila, Maurici Casasayas (Manresa), Jaume Figueras (Cornellà), Francesc Forn, Josep Frigola, Antoni Hortalà, Josep Gros (Sta. Creu d'Horta), Antoni Gruatmoner, Francesc Gruatmoner (Girona), Josep Martín Reyes (Arbúcies), Feliu Montada, Josep Orriols, Josep Quintana, Ramon Rabasa, Antoni Rabasseda (Salitja), Josep Rigau (la Cellera) Francisco Royo (Valdealgorfa, Terol), Joan Teixidor i Jaume Triador.

Apèndix núm. 2

Integrants de la Companyia de voluntaris mobilitzats de Santa Coloma de Farners

Segons document datat el 27 d'octubre del 1873 (AHC. Fons municipal de Santa Coloma de Farners, lligall 257). Defensaven el *fortí* de l'església parroquial de Santa Coloma.

Tinent capità accidental: Florentí Vilà Climent; *sergents segons*: Pere Font i Pasqual S.; *caporals primera*: Pius Cors i Joan Muxart; *caporals segona*: Benet Causells i Antoni Parot; *individus*: Narcís Albert, Aniol Baso, Antoni Bautó, Jaume Carbonell, Josep Climent, Narcís Coll, Joan Coma, Francesc Comas, Joan Delàs, Llorenç Delàs, Josep Delmer, Joan Font, Ramon Font, Martí Fornell, Josep Geronés, Miquel Gubert, Pere Jofré, Tomàs Monràs, Josep Nogué, Miquel Perich, Joan Piferré, Francesc Puig, Pere Riera, Ramon Romaní, Josep Salva, Miquel Sapera, Joan Serascols, Benet Surís, Pere Tomàs, Joan Vinyes i Rafael Vinyet. *Altres voluntaris*: Dalmau Jofré Climent i Joan Mon Climent (nomenat tinent el 26-10-1875).

DIOS: PATRIA, REY.

EJERCITO REAL DE CATALUÑA.

1.ª Division.

E. M.

Núm 24

AUSILIOS.

Huberes

Bagajes

Guias

Racion de pienso

Alojamiento de su clase.

Las autoridades asi civiles como militares del tránsito no le pondrán impedimento en su marcha y le prestarán los ausilios del margen.

Cartel general de Santa Coloma 30 Julio 1875

El Comandante Jefe de E. M.

Vicent Galvan

Auguet

Permís per al soldat carlí Ramon Casalprim, veí de Santa Coloma, signat pel brigadier o general Auguet, militar carlí que tingué a les seves ordres quasi tots els voluntaris colomencs que lluitaren per la causa de Carles VII. AHC.

No se acordó
por todo el mes
de junio

Se concede libre y según parecer
te al voluntario Tomas Masallero
huido de su país perteneciente al
D.º Matallan y 4.º compañía de
la Prov.º de Teruel para que pue
da pasar por asuntos propios a donde
le convenga y al mismo tiempo que
las Autoridades le suministren paga
je y el socorro de otros reales de armas
C.º de Santa Coloma de Farners 25 Seten
de 1875.

Del Cap.º 1.º

Savalls.

Document autògraf del general Savalls, datat a Santa Coloma de Farners el 25 de setembre del 1875 i conservat a l'Arxiu Històric Comarcal de la Selva.

RECORDEUVOS

en vostres oracions de pregar al Altíssim per l'ànima del qui fou gloriós Capdell de la Comu-

nió Tradicionalista

**D. CARLES DE BORBÓ Y AUSTRIA
DE ESTE**

qui morí en el Senyor a Varese (Italia) el dia 18 de Juliol de 1909.

— A. C. S. —

Mucho me habéis querido, tanto como yo á vosotros, y más no cabe. Sé que me lloráis como tiernísimos hijos, pero corozco el temple de vuestras almas y sé también que el dolor de perderme será un estímulo más para que honréis mi memoria sirviendo á nuestra Causa.

Si España es sanable, á ella volveré, aunque haya muerto.

Volveré con mis principios, únicos que pueden devolverle su grandeza: volveré con mi Bandera que no rendí jamás y que he tenido el honor y la dicha de conservaros sin mancha...

(Del Testament polítich de don Carles).

Imp. del Carmen

Recordatori de la mort del pretendent carlista Carles de Borbó i Austria-Este, conservat per una família colomenca. Arxiu Històric Comarcal, fons Servitjà-Janer.